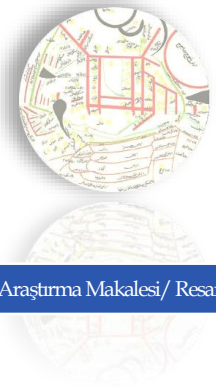

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
28. Sayı/Issue Ağustos/August 2022
Samsun-Türkiye/ Turkey www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut489>

Araştırma Makalesi/ Research Article

Kıssadan Hisse'nin Yalancıları ve Yalanları

Liars and Lies of Kıssadan Hisse

Öz

Ahmet Mithat Efendi'nin *Kıssadan Hisse* adlı eserinde yer alan fabllarda en çok görülen olgulardan biri yalandır. Birçok fablda kahramanların biri ya da ikisi çeşitli amaçlarla yalana başvurmaktadır. Bu amaçlar kahramanın bazen avını daha kolay elde etmek ya da içine düştüğü zor durumdan kurtulmak içindir. Bu çalışmanın amacı Ahmet Mithat Efendi'nin *Kıssadan Hisse* adlı fabl derlemesindeki okumalarda karşılaşılan çeşitli yalanların hikâye etmede oynadıkları rolleri ile bu yalanların kimler tarafından söylenmeye değer oldukları ve söylenen bu yalanların açtığı sonuçları ortaya koymaktır. Böylece okuru memnun etme arzusu ile onlara gerçek bir ahlakî öğreti kazandırma gayreti arasında "yalan"ın birbirini tamamlayan ve bir o kadar da birbirine düşman görünen bu iki yönünü ortaya koymak mümkün olabilecektir. Aynı zamanda *Kıssadan Hisse*'deki yalanların bir sınıflandırması da yapılabilecektir. Çoğu La Fontaine'den izler taşıyan ve derlemenin üçte birini oluşturan yalancılar ve yalanların, ahlakçı olduğuna bildiğimiz Ahmet Mithat Efendi'nin elinde yeniden ve daha kötü olarak tasvir edilmelerinin gerçeklerin veya olumlu ahlakî değerlerin aşılmasında nasıl bir fonksiyona sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. *Kıssadan Hisse*'de tespit edebildiğimiz yalan veya yalancıları atıfta bulunan on altı fablda, "yalan"ın kurgu zevkleriyle yeniden işlendiği görülür. Diğer taraftan da bir ahlak dersi verme amacı taşıyan fabllarda zaman zaman yalanın sempatik bazen de zora düşünce başvurulacak bir yol olarak sunulması bir çelişki gibi durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, *Kıssadan Hisse*, Yalanlar, Yalancılar.

Abstract

One of the most common phenomena included in the fables in Ahmet Mithat Efendi's work called *Kıssadan Hisse* is lying. In many fables, one or both of the protagonists resort to lies for various purposes. These purposes are sometimes to get the prey more easily or to get out of a difficult situation. The purpose of this study is to reveal the roles that various lies play, by whom these lies are worth telling, and the consequences of the lies encountered in the readings of Ahmet Mithat Efendi's fable collection named *Kıssadan Hisse*. Thus, it will be possible to reveal the two sides of a "lie" that are both complementary to and enemies of each other in the desire to please the reader and providing them a real moral teaching. At the same time, a classification of the lies in *Kıssadan Hisse* can be made. It will be tried to reveal how liars and lies, most of which bear traces of La Fontaine and make up one third of the collection, that are redescribed as worse by Ahmet Mithat Efendi, who is known to be a moralist, have a function in instilling the truth or positive moral values.

In the sixteen fables referring to lies or liars that we can identify in *Kıssadan Hisse*, it is seen that "lie" is reprocessed with the pleasures of fiction. On the other hand, it seems like a contradiction that in fables aiming to teach a moral lesson, lying is presented sometimes as a sympathetic way and sometimes as a way to resort to when in a difficult situation.

Keywords: Ahmet Mithat Efendi, *Kıssadan Hisse*, Lies, Liars.

Sabahattin Çağın* Gülden Vicir*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Doç. Dr.
Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir/Türkiye.
EImek: sacagin@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9649-3660>

*Doktora Öğrencisi
Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri
Enstitüsü, İzmir/Türkiye.
EImek: gldnvr@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9649-3660>

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 17.05.2022
Kabul Tarihi: 27.05.2022
E-yayın Tarihi: 25.08.2022

Atıf/Citation:

Çağın, S. & Vicir, G. (2022). Kıssadan Hisse'nin Yalancıları ve Yalanları. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (28), s. 1-9.

Giriş

Ahmet Mithat Efendi'nin ilk eserlerinden biri olan *Kıssadan Hisse*, yazarın sonraki eserlerinde de göreceğimiz yapı ve muhteva konusunda, ahlakiliği esas alan pragmatist edebiyat anlayışını ortaya koymakla kalmayarak onun hayal ve hakikate ilişkin tutumunun da hangi yönde gelişeceğini göstermektedir. Hayalden ziyade gerçeğe önem verdiğini bildiğimiz Ahmet Mithat Efendi'nin fabl türünü, gerçeğin ortaya çıkmasına imkân verdiği için seçtiği ve "fayda" açısından değerlendirerek bu amaç doğrultusunda kaleme aldığı açıktır. Bunu yaparken pek çok yalanı ve yalancıyı da fabllarına dâhil etmekten kaçınmadığı görülmektedir. Daha önceden sunduğumuz "Bir Karşılaştırma Denemesi: Ezop Tercümesi Olarak Kıssadan Hisse" (Vicir-Çağın, 2021:695-704) başlıklı bildirimizdeki tespitlerimizi burada özetleyerek diyebiliriz ki *Kıssadan Hisse*, eli kıssadan ve bunların bir çeşit yorumundan ibaret olan kırk sekiz hisseden ibarettir. Edebiyat tarihlerinde ilk hikâye örneklerinden sayılan *Kıssadan Hisse*'nin aslında büyük ölçüde tercüme bir eser olduğu, fablların sonunda yer alan çoğunluğu Ezop'a ait olmak üzere, Fénelon, Voltaire, Bir Türk, Bir Osmanlı imzalarından anlaşılmaktadır. Ahmet Mithat Efendi, her ne kadar bu eseri Ezop'tan ve Fénelon'dan çevirdiğini söylese de özellikle Ezop'un fabllarının birçoğunun La Fontaine etkisinde yazıldığı anlaşılmaktadır. Nemutlu, yazdığı roman ve hikâyelerinde Batılı düşünürlerle çok sayıda atıflar yapan Ahmet Mithat Efendi'nin Batılı düşünürleri çokça okuduğunu, Voltaire'in adını *Bahtiyarlık*, *Hüseyin Fella*, *Henüz On Yedi Yaşında* gibi eserlerinde Rousseau ile birlikte andığını belirtir. (Nemutlu, 2018: 228, 231-232) Ahmet Mithat Efendi'nin *Kıssadan Hisse*'de Voltaire'den "Halinden memnun olan ihtiyar bir oduncu" hikâyesini aktarması, buna karşılık edebiyatımızda çokça çevrilmesine rağmen Rousseau'nun *Émile*'inde¹ La Fontaine masallarını zararlı bularak eleştirdiği "Karga ile Tilki" ve "Ağustos Böceği ile Karınca" fabllarını eserine almayışı, yine fabllarda La Fontaine imzasına hiç rastlanmayışı gibi sebepler yazarın, derlemede Voltaire ile birlikte Rousseau'nun fabl eleştirisinden pragmatik açıdan faydalandığını düşündürmektedir.

Ahlakçı tavrına rağmen Ahmet Mithat Efendi'nin, *Kıssadan Hisse* adlı eserinde kahramanlarını yalancıların oluşturduğu fabllara yer verdiği görülmektedir. Bunu yaparken de başta La Fontaine'in hikâyelerindekiler olmak üzere, fabllardaki yalancı ve kötü tiplerde birtakım değişiklikler yaparak bazen kötülerini daha da kötü hale getirmiş bazen de ahlakî değerlerle çatışabilecek şekilde okurun yalancıya sempati duymasını sağlamıştır.

Kıssadan Hisse'de tespit ettiğimiz bazı fabllarda temayı oluşturan "yalan"ın farklı işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Bazı fabllarda yalan kötünün hizmetinde bir aldatma aracı olarak işlenirken bazılarında bunun tam tersine düşmanı/kötüyü kendi silahıyla vurmak için bir vasıta olarak kullanıldığı dikkati çeker. Diğer taraftan farklı fabllarda yalanın psikolojik nedenlerle okuyucuda sempati uyandırdığı, mazlumun ahını çıkarma biçimi ve tehlikelerden kurtulma aracı olarak işlendiği, tecrübenin yalan

¹Rousseau, La Fontaine masallarının çocuklar için zararlı olduğunu söyler ve masalların ahlaktan çok çocuğa yalancılık aşıladığı iddiasında bulunur: "Fabllar yetişkinler için eğitici olabilir, ama çocuklara çıplak gerçeği söylemek gerekir; çünkü bu gerçeğin üstünü örterseniz, çocuklar altındaki görme zahmetine katlanmazlar artık. Bütün çocuklara La Fontaine'in fablları öğretiliyor ama hiçbiri anlamıyor bunları; çünkü bu fabllardaki ahlak dersi yaşlarına göre o kadar karışık ve orantısızdır ki onları erdemden çok ahlaksızlığa götürüyor." (Jean-Jacques, Rousseau, *Émile ou De l'Éducation*, Livre I et II, 1762, éd. parles Bourlapapey, bibliothèque numérique romande, www.ebooks-bnr.com, s.207-208.)

karşısında çaresiz kalmasının öne çıkarıldığı görülmektedir. Bu tema az da olsa bazı fabllarda ironi aracı ve kurguyu başlatan unsur olarak anlatım tekniği içinde düşünebileceğimiz şekillerde de kullanılmıştır.

1. Kötünün Hizmetinde Aldatma Aracı Olarak Yalan

La Fontaine ve Ezop'un "Kurt ile Kuzu" fabllarında bahanelerle örtülmüş yalanlar, güçlünün suistimallerini zalimce sunmaktadır. Ahmet Mithat Efendi, *Kıssadan Hisse'*ye Fénelon'un "Kurt ile Kuzu" fablını almayı uygun bulmuş, ancak buradaki zalim kurdun diğerlerinden farklı olarak doğrudan yalan söylediğini gözden kaçırmıştır. Kurt, kuzuya aza kanaat etmeyi sevdiğini, bunun için ot yediğini şu şekilde belirtir: "Çemenzar arıyorum, çünkü dünyada karın doyurmak için yeşil ve taze çimenden ve harareti kesmek için billur gibi akarsudan daha âlâ bir şey olur mu? İşte bunların ikisini de burada buldum, artık ziyadesi neme lâzım?". (Ahmet Mithat Efendi, 2013: 52) Hiçbir bahanenin ardına gizlenmeden açık, dolaysız bir yalan söyleyerek kuzuyu hayvan eti yemediğine inandıran kurt, onu ağıldan çıkararak parçalar. Yalan, daha sonra temas edeceğimiz bazı fabllarda olduğu gibi sadece zayıfların ya da masumların hayatta kalmak için başvurdukları bir yol değil, güçlülerin de zalimlikleri için bir referanstır.

"Kurtlar ile Kuzular" fablında kuzuları savunmasız bırakmak isteyen kurtlar, "düşmanlarına karşı koyamayacak olsalar bile" kaçıp kurtulabilecekleri konusunda kuzulara gerçek olmayan telkinlerde bulunurlar. Kuzular bu yalanlara kanarak kendilerini koruyan köpeklerden ayrıldıklarında kurtların saldırısına uğrarlar ve helak olurlar. Yalanın bu fablda da kötülerin hizmetinde bir aldatma aracı olarak işlev gördüğünü ve yalancının başarı elde ettiğini söyleyebiliriz.

"Dev ile İki Tilki"de servet elde etmek isteyen iki kurnaz tilkinin yalanları anlatılmaktadır. İki kısımdan oluşan bu kıssanın birinci kısmında hazineyi bekleyen "ahmak" dev, tilkiler tarafından pohpohlanarak kandırılır. Sonunda dev uyuyunca, iki tilki devi boğarak öldürür ve hazineye sahip olur. "Karga ile Tilki"de görülen dalkavukluk denkleminde kurulan birinci kısımda hikâyeye, ikiyüzlülüğün güçlü zaferine işaret etmektedir. Hikâyenin ikinci kısmı ise tilkilerin ganimeti paylaşamama sorununu ortaya koyar. Kötüler daha da kötüleşerek birbirlerine saldırırlar. Ne var ki cezalarını bulmaları umulan tilkiler hiçbir cezaya çarptırılmaz. Tilkilerin dövüştüklerini gören bir adama tilkilerden birinin söyledikleri kıssanın ahlakını ortaya çıkarır. Ancak verilen dersle tilkilerin davranışları birbiriyle örtüşmediği için bu açık ders de önemini kaybeder.

"Aslan ile Oğlak" fablı aşağıda temas edeceğimiz "Horoz ile Tilki" fablının bir varyantıdır. Buradaki yalan, aslanın etçil olduğunu gizlemesi üzerine kurulmuştur. Aslan, kaya üzerinde duran keçi yavrusunu kandırarak aşağı inmesini sağlamak için "Kardeşim o korkunç kayalar üzerinde ne geziyorsun? Orada ne yiyecek var ne de içecek. Bak şu çayıra ipek gibi ot, turnagözü gibi sudur. Gel aşağıya birlikte yiyip içelim, sefamıza bakalım." der. Oğlak ise yalana başvurmak yerine fikrini açıkça söyler: "Evet!.. Aşağıya inmek hevesinde bulunuyorum. Lakin bir şart var. O da senin oradan savuşup gitmekliğindir. Yoksa sen orada oldukça benim inmek ihtimalim yoktur." (Ahmet Mithat Efendi, 2013: 79) Ezop'taki "Kurtla Keçi" fablından hareketle yazılmış olduğunu düşündüğümüz bu fablda kurban konumundaki oğlağın yalana başvurmaması Ezop etkisiyle açıklanabilir. Ezop'taki hikâyede keçinin cevabı benzer şekilde dürüsttür:

"Anladığım kadarıyla senin derdin benim ne yiyeceğimle değil, senin ne yemek istediğinle ilgili" (Aisopos, 2016: 105).

"El-hükm Li-men Galebe"de aslan, birlikte avlandığı hayvanların her birine avdan birer pay vereceğini vaat eder. Av ele geçirildiğinde aslan sözünden dönerek tüm hisselerle el koyar. Hikâyenin yine yalancıdan yana olduğunu açıkça gördüğümüz bu fablda, Ahmet Mithat Efendi'nin güçlünün sömürüsüne işaret eden "Hüküm Galipten Yanadır" anlamına gelen çarpıcı bir başlığı kullandığı görülür. Burada fabl, yalancının yanında olmanın yanı sıra güçlünün daima kazanacağı fikrini de işlemektedir.

2. Düşmanı Kendi Silahıyla Vurmak için Bir Vasıta Olarak Yalan

La Fontaine'den alınan "Horoz ve Tilki" fablında tilki ağaçta gördüğü horozu yemeyi arzulamaktadır. Ancak ağaca çıkamadığından horozu aşağıya indirmek için ona hayvanlar arasında barış ilan edildiği konusunda yalan söyler. Tilki ne kadar kurnaz ise horoz da o derece akıllıdır. Tilkiye karşıdan iki tazının kendilerine doğru koşarak geldiğini, barışı birlikte kutlayabileceklerini söyler. Bunun üzerine tilki oradan hızla kaçır. Ahmet Mithat Efendi'nin *Kıssadan Hisse'*indeki "Horoz ile Tilki"de ise başlangıç biraz benzemektedir. Tilki horozu yine hayvanlar arasında barış olduğunu söyler. Aşağıya inip öpüşerek barışı kutlamayı teklif edince horoz da aynı şekilde kendilerine yaklaşan tatarların olduğunu söyleyerek tilkiyi korkutur ve onu kendinden uzaklaştırmayı başarır. Horoz'un "Na işte bu güzel haberi getirmek için iki tatar gelir. Onlar da gelsinler de dört kişi olduğumuz halde öpüşelim." (Ahmet Mithat Efendi, 2013: 25) sözlerindeki 'tatar' kelimesinden kastın av köpeği olduğu anlaşılır. Ahmet Mithat Efendi, sonucu anlatıyı bölerek şöyle açıklar: "Meğer gelenler avcılar imiş. Tilki bunları gördüğü gibi firar eder gider." Buradaki "Meğer gelenler avcılar imiş" sözü horozun yalan söyleyip söylemediğini açıkta bırakmaktadır. Gelen avcılarının yanında onların köpekleri de varsa horoz yalan söylemiyor demektir. Gelenler sadece avcılarsa -ki daha kuvvetli ihtimaldir- horoz yalan söylüyor demektir. Bu durumda sadece avcı konumundaki tilki yalan söylemez, aynı zamanda kurban konumunda olan horoz da tehlikeden kurtulabilmek için yalan söyler. Benzer bir durum La Fontaine'nin aynı adlı fablında da görülür. Tilkinin yalan söylediği açıkça belirtilmesine karşılık; horozun yalan söyleyip söylemediği müphem bırakılmıştır:

-Tilki kardeş, demiş horoz;

Bundan hoş, bundan tatlı haber olmaz!

Hele bunu senden duymak yok mu,

Bitirdi beni doğrusu.

Bak, iki tazı da geliyor karşıdan;

Onlar da müjdecî anlaşılan

Görsen ne koşuyor kâfirler;

Nerdeyse gelirler.

Dur, ben de ineyim de bari

Tatlı tatlı konuşalım hep beraber. (La Fontaine, 2016: 76)

Bunun üzerine tilki “Hoşça kal, benim yolum uzun, öpüşmek başka zamana kalsın” diyerek ormana doğru kaçarak uzaklaşır. Horoz ise “koca tilkiye tilkilik ettim” diyerek keyiflenir.²

Yalanın çift yönlü olduğunu gördüğümüz bu fablda yalan, hem av hem de kurbanın kullandıkları bir silah durumuna dönüşmüştür.

3. Kötülerin Aynı Zamanda Ahmak Olduklarının Bir Göstergesi Olarak Yalan

La Fontaine’in “İnsan ve Yılan” fablının Ahmet Mithat tarafından yeniden yazıldığı “İyiliğe Kemlik”te, hayvanları kendi hizmetinde kullanma ihtiyacının ötesinde onları âdeta gaddarca sömüren insanoğlu anlatılır. İnsan, yılanla giriştiği kötülük-nankörlük davasında haksız çıkmamak için kaba kuvvete başvurmuştur. Yılan, kötülük ve nankörlükte insanın daha üstün olduğunu iddia edince, insan bunu kabul etmez ve doğadaki başka canlıların şahitliğine giderler. İnsanın elinden çok çeken diğer canlılar da kötülük ve nankörlükte hiçbir canlının insanı geçemeyeceği konusunda hemfikirdir. Bunun üzerine insan, daha fazla tanıkları dinlemeye tahammül edemeyerek torba içindeki yılanı duvara vura vura öldürür. Buraya kadar La Fontaine ile ortak olan tema, Ahmet Mithat Efendi’de farklı şekilde devam eder. Mithat Efendi’nin “Bir Türk” imzasıyla yayımladığı fablda Osmanlı’nın biri alevler arasında kalan bir yılanı elindeki yem torbasını uzatır ve onu yanmaktan kurtarır. Fakat yılan kurtulduktan sonra Osmanlı’ya, kötülük yapmada insanların bütün canlılardan üstün olduğunu iddia ederek “Seni yiyeceğim” der. Osmanlı’nın “İyiliğe kemlik olur mu?” sorusu üzerine başka hayvanların tanıklıklarına başvururlar. Başvurdukları bütün tanıklar, insanların diğer canlılardan daha zalim olduğu konusunda yılanı desteklerler. Bu sırada Osmanlı’nın karşısına bir tilki çıkarak onu içine düşüğü bu durumdan kurtarabileceğini ancak kendisinin de bu iyiliğine karşılık kötülük görmeyeceğinden emin olamadığını söyler. Bunun üzerine Osmanlı tilkiye, “kendisini bu beladan kurtarması karşılığında ona bir çömlek tereyağı hediye edeceği” hususunda teminat verir. Tilki kurnazlıkla yılanı torbaya sokmayı başarır. Osmanlı koca bir kayayla yılanı ezerek öldürür. Sıra, verdiği sözü tutmaya geldiğinde ise adam, “tilkiye kırk kuruşluk yağ götürmektense onun kırk kuruşluk derisini almak daha hayırlıdır” diyerek tüfek ve boş bir küple buluşma mahalline gider. Tilki, Osmanlı’ya güvenmediği için açığözlülük yaparak “Küpü kır yağlar yere dökülsün, sen gittikten sonra ben gelip yerim” deyince Osmanlı’nın kurduğu tuzak boşa çıkar. Kurnaz tilkinin karşısında Osmanlı, hem nankör hem kötü hem de yalancı çıkmıştır.³ Buradaki dikkate değer bir başka husus ise insanın hayvan karşısında aşağılanarak küçültülmesidir. Bunu tilkinin verdiği derste de okuruz: “Haydi kuzum sen bir ahmağı bul da onu aldat! Ben daha omzunda tüfeği gördüğüm

²Ahmet Mithat Efendi’nin Ezop’tan tercüme ettiğini söylediği “Köpek, Tilki ve Horoz” adlı fablında farklı bir kurgu vardır. Buna göre tilki horozdan aşağıya inmesini isterken ona dalkavukluk yapar. Horozun sesinin güzelliğini överek aşağı inip birlikte şarkı söylemeyi teklif eder. Horoz ise ağacın altında yatan dostu köpeği göstererek ondan izin alması gerektiğini söyler. Bu durum karşısında tilki oradan kaçır. Görüldüğü gibi bu fablda tilki yalan söylerken horoz yalana başvurmayı gerçek olanı söyler. (Aisopos, 2016: 84)

³ Bu fabl, Ahmet Mithat Efendi’nin *Kıssadan Hissé*’den önce Beydeba’dan çevirdiği *Hülâsa-i Hümayunname*’deki “Deveci ve Yılan” hikâyesinin genişletilmiş halidir. Osmanlı yerine Deveci’nin kahraman olduğu hikâye, Devecinin torbaya giren yılanı öldürmesiyle son bulur. Bkz. (Ahmet Mithat, 1304: 254-256)

zaman işi anlamıştım!". Burada "kuzum" ifadesi bir küçümsemeye ve alaya vurgu yapmaktadır.

4. Psikolojik Nedenlerle Okuyucuda Sempati Uyandırma Aracı Olarak Yalan

Fabllardaki yalanlar, sadece aldatma aracı olarak iş görmez. Bazen de aldatıcı görünümüne altına gizlenen gerçekleri de ortaya çıkarırlar. "Karı ile Koca"⁴ ve La Fontaine'den tercüme edilen "Oduncu ile Ölüm"⁵ fabllarından ilki, hasta kocasına sevgisini göstermek, ikincisi ise yaşamaktan bezdiğini dile getirmek için ölümü çağıran karakterlerin durumunu anlatırlar. Bu karakterler ölüm tarafından adeta test edilerek maskeleri düşürülür. Kadının ve ihtiyar oduncunun ölüm karşısında gerçek niyetleri ortaya çıkar ve önceki sözlerinin yalan olduğu anlaşılır. "Karı ile Koca" fablında sürekli hasta olan kocasının yerine Azrail'in kendi canını alması için dua eden kadının bu gerçekle yüz yüze geldiğinde kocasına duyduğu sevgide samimi olmadığı anlaşılır. "Oduncu ile Ölüm" fablında ihtiyar oduncunun zekice bir yalan uydurarak ölümü aldatmayı başardığı görülür. Ahmet Mithat Efendi'nin bu fablında oduncu, yükünü sırtından kendi indirmesine rağmen "Arkamdaki yüküm yere düştü. Kaldıracak kimse bulamadım da kaldırıvermeniz için sizi çağırdım." diyerek metnin orijinali olan La Fontaine'in "Oduncuyla Azrail" fablında görmediğimiz bir yalana başvurur. La Fontaine'de ise oduncunun sadece yalan ile değil, aynı zamanda zekâsıyla öne çıktığı görülür:

Yüklemiş odunları sırtına,
Yürüyormuş ahlaya uflaya.
Zor adım atıyormuş zavallı,
Karşı yamaçtaki kulübesine doğru.
Bakmış olacak gibi değil,
Yıkmuş yükünü yere
Oturup başlamış düşünmeye:

...

-Yeter artık, demiş, bu işkence bitsin:

Hey Azrail, neredesin? (La Fontaine, 2016: 35)

Yukarıda da görüleceği üzere Azrail karşısına dikildiğinde oduncu, "istediğim bir yardım, şu odunu sırtıma ver diye çağırdım" der. Bu fabllarda yalancının okuyucu nezdinde bir sempati kazandığı görülmektedir. Okuyucuda uyanan bu sempatinin insanlarda ortak olan ölüm korkusu ile açıklayabileceğimiz psikolojik bir nedeni olabilir. Ancak burada zor zamanlarda yalana başvurmanın olumlanması gibi ahlakî açıdan tehlikeli bir algının verildiğini de söylemek mümkündür.

5. Mazlumun Ahını Çıkarma Biçimi Olarak Yalan

⁴Hülâsa-i Hümayunname'de 'Mehisti ve Validesi' arasında geçen hikâyeden esinlenerek oluşturulmuştur. Konu ile ilgili bkz. (Ahmet Mithat, 1304: 427-428)

Tavırlarını değiştirerek yalancı durumuna düşen kahramanların da fabllarda kullanıldığı görülmektedir. “Düşmandan İstimdad”ın tuzağa düşen tilkisi, yıllarca zulmettiği horozlardan birine kendisini kurtarmaları için arkadaşlarına haber vermesini söyler. Horoz zaten tuzağa tutulmuş olan ve kendisi için hiçbir tehdit oluşturmayan tilkinin teklifini kabul eder gibi yapıp durumu avcıya haber verir. Bu durum, doğal olarak tilkinin sonunu getirir. Görüldüğü gibi aslında burada horozun bu yalan davranışa başvurması gereksizdir. Yalan, mazlumun ahını almada bir vasita haline gelmiştir.

6. İroni Vasıtası Olarak Yalan

Kıssadan Hisse'de yalanın av ya da avcının hizmetinde bir silah olmadığı durumları da görmek mümkündür. “Evdeki Hesap Çarşıya Uymaz” adlı fablda görüleceği gibi yalan bazen ironinin bir vasıtasıdır. Öldüremedikleri ayının postunu yüksek fiyata satmak isteyen iki arkadaştan biri, ayıyla karşılaştıkları sırada ağaca tırmanarak tehlikeden uzaklaşmış, diğeri ise çevik olmadığından kaçamamış ölü taklidi yaparak yere yatmıştır. Yerdeki adamı evirip çeviren ayı, adamı koklayarak ölü olduğuna kanaat getirmiş ve uzaklaşmıştır. Kıssada ayının konuştuğuna dair işitsel hiçbir özellik verilmemesine rağmen ağaca tırmanmış olan arkadaşın ayı uzaklaştıktan sonra yerdeki arkadaşına alaycı bir şekilde “Arkadaş ayı senin kulağın dibinde pek fısıldandı. Galiba bir şey söyledi. Acaba ne dedi?” diye sorması üzerine cevap vermek mecburiyetini hisseden adam, hüküm süren korkusu hakkında yorum yapmaktansa yaşadığından çıkardığı dersi ayı söylemiş gibi söyler: “Ne diyecek? Sakın ha bir daha öyle henüz öldürmemiş olduğunuz ayının postunu satmayınız dedi.” La Fontaine’in “Ayı ve İki Ahbap” adlı fablında ve Ahmet Mithat Efendi’nin bu fablında benzer bakış açısı ortaya koydukları Ezop’un ise “İki Arkadaşla Ayı” fablında ‘arkadaşlık’ üzerinde durduğu görülür. Birtakım değişikliklerle anlatılan fabl, yine ironik bir söyleyişle biter: “Tehlike anında beni terk eden arkadaşlarla bir daha yola çıkmamamı tembih etti.” (Aisopos, 2016: 123)

7. Tecrübe Karşısında Boşa Çıkan Bir Unsur Olarak Yalan

Fénelon’dan çevrilen “Kedi ile Tavşanlar”da kedi, tavşanlara kendisini diyar diyar dolaşan bir “feylesof” olarak tanıtır. İhtiyar, güngörmüş bir tavşan, kedinin söylediklerine inanmaz ancak genç ve tecrübesiz tavşanlar kediye inanıp deliklerinden çıktıklarında kedinin pençesine düşerler. Hikâye burada bitmeyip yeni bir yalana açılır: Tavşanların bir kısmının kedinin elinden kaçarak yuvalarına saklanması üzerine ilk yalanından kârlı çıkan kedi, ikinci bir yalan uydurur. Bu kusurunun hoş görülmesini, mühim bir ihtiyaç için böyle davrandığını bundan böyle hayvanlarla dost olarak yaşayacağını belirtir. Ne var ki, bu kayıplardan ders çıkaran tavşanlar durumu çobana haber vermişlerdir. Kazanç elde edeceğini uman kedi, çobanın elinde can verir. Çifte yalan kurgusuyla oluşturulan bu hikâyede ilk yalan ödüllendirilirken ikinci yalan cezalandırılmıştır. Bu, *Kıssadan Hisse*'deki yalanın/yalancının cezasını bulduğunu gördüğümüz iki fabldan biri olması bakımından ilginçtir. İkinci yalanında kedinin başarısızlığa uğramasının ve cezalandırılmasının asıl sebebinin “tecrübe” oluşturmaktadır. Burada işlenen yalan, tecrübe ile gençliğin verdiği tecrübesizlik arasındaki farkı ortaya çıkaran bir unsurdur. Bu yüzden tecrübe, yalana karşı adeta mucizevî bir ilaçtır.

8. Tehlikelerden Kurtulma Aracı Olarak Yalan

“Âşık Aslan” da kızıyla evlenmek isteyen aslana tüm gücünü veren özelliklerden arınması şartıyla kızını vereceğini söyleyen avcı, aslanın duygularına yenilerek dişlerini törpüleyip tırnaklarını kesmesi üzerine ona sopayla saldırır. Bu fabлда istediği koşullar sağlanmış olsa da verdiği sözü yerine getirmemesi sebebiyle yalancı konuma düşen bir avcı gözlemlenir. Avcı aslında yalanı alışkanlık haline getiren biri değildir, ancak bu işin sonunun hayırlı olmayacağını farkındadır. Bu nedenle vahşi aslana karşı ‘kandırma kalkanını’ kullanır. Kulağa ahlaksızca gelmekle birlikte avcı -iyi bir amaç uğruna- sözünü tutmayan bir yalancıya dönüşür. Sözde ‘iyi amaçlar için’ evet demekten kaçınılamayan durumlarda yalanı iyi bir yöntem olarak kodlayan bu fabl, ahlakî değerlerle çatışmanın iyi bir örneğini sunar.

Yalanın akıllıların işi olduğuna işaret ederek onu yücelten bir başka fabl “El Elden Üstündür Arşa Çıkınca”dır. Hırsızın kendisine doğru gelmekte olduğunu görüp soyulacağını anlayan akıllı adamın biri, hırsızdan kurtulmak için hemen bir yalan uydurur. Adam, hırsıza dinlenmek için oturduğu kuyuya elindeki bir kese altını düşürdüğünü söyleyerek hırsızın kuyuya inmesini sağlar. Hırsız, kuyuya indiğinde adam, hırsızın dışarıda bıraktığı her şeyini bir çırpıda toplayarak savuştur. Burada yalanın bir cezalandırma aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak burada da yalanın olumlanması algısının söz konusu olduğunu ifade etmek gerekir. Çünkü yalancı yine kazanan konumundadır.

9. Kurguyu Başlatan Vasıta Olarak Yalan

“Kâmil ile Gafil” adlı uzun hikâyeye bir Fénelon tercümesidir. Karakterlerin yerleştirildiği görülen (söz gelimi isim sembolizasyonu yapılmıştır) bu hikâyede yalanın ahlakî değerlerle çatışmasının yanında kurguyu başlatma amacını yüklenen teknik bir unsur olduğu görülür. Biri iyi diğeri kötü olan iki kardeşten Gafil kötü olan, Kâmil ise iyi olan kardeştir. Hikâyede ‘yalan’ iftira şeklinde belirerek öykünün kurucu unsurunu oluşturmaktadır. Kardeşini kıskanan Gafil, Kâmil’e iftira atar. Onu evden uzaklaştırarak Kâmil’in macerasının başlamasına sebep olur. Sonunda iftiracı olan kardeşin akıbeti de kötü olur, yalancı cezasını bulur.

Sonuç

Ahmet Mithat Efendi'nin *Kıssadan Hisse* adlı fabl seçkinde Ezop ağırlıklı olmak üzere çeşitli Batılı fabulistlerin eserlerine yer verilmiştir. Bu seçkide fabl türünün en önemli yazarı La Fontaine'in adı geçmemekle birlikte, özellikle Ezop'a ait fabllar tercüme edilirken ondan yararlanıldığı görülmektedir.

Kıssadan Hisse'de yer alan fabllara bakıldığında yalanın değişik şekillerde yer aldığı görülmüştür. Kimi fabllarda kötü konumda yer alan figür, mazlum konumundaki figüre yalan söylemektedir. Bu fabllarda kötü figür kimi zaman başarılı olmakta kimi zaman da karşısındaki figürün aklını kullanması nedeniyle başarısızlığa uğramaktadır. Böylece bu tip fabllarda yalan söyleyen kötü figürün yanında aklını kullanmayan mazlum figürün de eleştirildiği görülmektedir.

İkinci grup fabllarda ise bu defa kötü figürün fenalığından kurtulmak için av konumundaki figürün yalan söylediği görülür. Bu fabllarda aklın öne çıkarılarak zor

durumlarda yalan söylemenin mubah olduğu gibi eğitim açısından tartışmalı bir sonucun ortaya çıkması durumu söz konusu olmaktadır.

Son olarak bazı fabllarda da hem kötü figürün hem de av konumundaki figürün karşılıklı olarak yalan söyledikleri görülür. Bu fabllarda kötü figürün yalan söyleme amacı karşısındakini avlamak, onu ele geçirmekken, av konumundaki figürün amacı da bu durumdan kurtulmaktır. Burada da ikinci gruptaki gibi zorda kalındığında yalana başvurmanın hiçbir sakıncası olmadığı şeklinde bir sonuçla karşı karşıya kalınmaktadır ki, bu durum Jean Jacques Rousseau'nun *Émile* adlı eserindeki eleştirilerini hatırlatır.

Kıssadan Hisse'nin fablları, düşünce ile hayal veya hayal ile hakikat arasındaki ilişkiyi başka bir yolda ele alarak bazen makul düşüncenin yaratılmasına engel olabilecek hikâyeler sunmuştur. Ahmet Mithat, klasik ahlak anlayışıyla hareket ederek yalanları gerçeklerin bir parçası olarak kabul ettiğini bu eserinde ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Ahmet Mithat Efendi. (2013). *Kıssadan Hisse*. (Haz. Sabahattin Çağın). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi. (1304). *Hülâsa-i Hümayunname*. İstanbul. Matbaa-i Âmire
- Aisopos. (2016). *Masallar-Bütün Ezop Masalları*. (çev. İoÇokona). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fénelon-François de Salignac de La Mothe. (1859). *Fables de Fénelon*, Paris: Imprimerie de Laurent.
- La Fontaine (2016). *Masallar*. (çev. Sabahattin Eyüboğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nemutlu, Ö. (2018). *Ahmet Mithat Efendi'nin Kütüphanesi, Hikâye ve Romanlarında Okuma Eylemi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Rousseau, J.J. (1762). *Émile ou De l'Éducation*, Livre I et II, éd. parles Bourlapapey, bibliothèque numérique romande. www.ebooks-bnr.com.
- Vicir, G.-Çağın, S. (2021). "Bir Karşılaştırma Denemesi: Ezop Tercümesi Olarak Kıssadan Hisse". II. Uluslararası Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Sempozyumu.